

Lausunto

8.8.2023

MV/00130/2023

1 (6)

Viite UUELY/4023/2023

Asia **VANTAA, Kaivoksen vesitorni, rakennussuojeluasia, Kaivoksela-seura ry**

Museovirasto on perehtynyt suojeluesitykseen ja antaa lausuntonaan seuraavan.

SUOJELUASIAN VIREILLETULO

Kaupunginosayhdistys Kaivoksela-seura ry on 15.3.2023 tehnyt esityksen Kaivoksen vesitornin suojelemiseksi rakennusperintölain (498/2010) säännösten nojalla. Useiden asukasyhteydenottojen vuoksi Kaivoksela-seura pyytää esityksessään, että vesitornin kunto ja suojeluarvot selvitetään osana Kaivoksen hyvin säilynyttä 60-luvun alun kaupunkikuvakokonaisuutta.

Kohde:

Kaivoksen vesitorni, Luolapolku 5, Kaivoksela, 01610 Vantaa, Kiinteistötunnus: 92-419-1-183 (Rekisteriyksikkö 92-419-1-183 K 20 T 3)

Vesitornin omistaa Helsingin seudun ympäristöpalvelut HSY. Tontin omistaa Vantaan kaupunki.

Uudenmaan ELY-keskus on määrännyt vesitornin sekä kiinteistön 92-419-1-183 käsittämän lähiympäristön vaarantamiskieltoon päätöksellään 20.3.2023.

Suojeluesityksen perusteluissa todetaan mm. seuraavaa:

Vantaan kaupungin tekemän alueinventoinnin mukaan käytöstä jäänyt Kaivoksen vesitorni on kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemallisesti arvokas rakennus. Se on tärkeää säilyttää alueelle tunnusomaisena maamerkkinä, joka kohoaa korkealta kalliolta asutuksen yläpuolelle. HSY suunnittelee käytöstä poistetun vesitornin purkamista.

Vesitorni on arvokas asukkaille ja alueen identiteetille. Lisäksi se on Vantaan ainoa jäljellä oleva rakennushistoriallisesti merkittävä vesitorni, erityisesti osana aluerakentamisen tuloksena syntynyttä Kaivoksen kaupunginosaa. Torni symbolisoi aluetta ja näkyy muun muassa Kaivoksen koulun logossa. Vesitorninmäki kokonaisuudessaan on merkityksellinen osa asukkaiden lähiluontoa.

KOHTEEN KUVAUS JA HISTORIA

Kaivoksen vesitorni sijaitsee kaupunginosan korkeimmalla kohdalla Kaivospuiston mäen huipulla, joka on noin 54 metriä merenpinnan yläpuolella. Noin 30 metriä korkean, 1966 valmistuneen vesitornin on suunnitellut arkkitehti Aarne Ehojoki, joka vastasi myös Kaivoksen asuinalueen, ostoskeskuksen sekä palaneen ja sittemmin puretun kirkon suunnittelusta. Kaivoksella oli Vantaan ensimmäinen aluerakentamiskohde. Olli Kivinen laati alueelle 1961 rakennuskaavan. Rakennuttajana toimi Puolimatka Oy. Vesitornin ympäristö ja alueen 1960-luvulla toteutettu rakennuskanta on pääosin ennallaan.

Asuinalueen leimallisena piirteenä ovat hyvin pitkät ja matalat, pääosin kolmen asuinkerroksen lamellitalot, joista osa on suoria ja osa taitteisesti kaartuvia. Horisontaalia vaikutelmaa korostavat rakennusten nauhaikkunajulkisivut. Alueen keskellä on myös ryhmä 6-kerroksisia pistetaloja. Niiden tuntumassa on horisontaaliin massoiteltuun perustuva Kaivoksen ostoskeskus, joka on Vantaan vanhin. Vesitorni sijaitsee asuinalueen luoteislaidalla metsäisessä maastossa korkealla jyrkkärinteisellä mäellä. Muutoin matalasti rakennetussa ja horisontaaliin massoiteltuun perustuvassa lähiympäristössään vesitorni kohoaa ainoana maamerkinä yli metsän silhuetin.

Tyypillisesti vesitornit on rakennettu korkealle mäelle, koska niiden päätarkoituksena on veden varastointi ja jakaminen sekä paineen ylläpitäminen vesijohtoverkostossa. Käyttötarkoitus on sanellut muodon, joka perustui usein korkeaan jalustaosaan ja sen yläpäässä olevaan säiliöön. Kaivoksen vesitorni kuuluu yksijalkaisiin ja ylävesisäiliöllä toimiviin vesitorneihin. Ajalleen tyypillinen, ylöspäin levenevän kartion muotoinen säiliö on tilavuudeltaan varsin pieni Vantaan 1970-luvulla rakennettuihin vesitorneihin verrattuna.

Kaivoksella ja myös Louhela poikkesivat Vantaalla kunnallisesta vesihuollosta, sillä Kaivoksen Vesi Oy huolehti pitkään vedenjakelusta näillä alueilla. Vesi pumpattiin Vetokannaksen vedenottamolta. Kaivoksella liittyi muun kaupungin vesijohtoverkoston 1985, jolloin vettä alettiin jakaa Variston vesitornista. Kaivoksen vesitorni poistui vesihuoltokäytöstä ja torni muutettiin 1990-luvulla Ilmatieteen laitoksen säätutkaksi, jolloin sen katolle nousi valkoinen, sademääriä mittaava sääpallo. Sääasema palveli mm. Helsinki-Vantaan lentoliikennettä. Nykyään torni ei toimi enää sääasemana ja rakennus on vailla käyttöä.

Vantaan kaupunginmuseo on laatinut inventointiraportin Vantaan vesitorneista (2017, päivitetty 10.5.2023). Vantaan vanhimman vesitornin, Hiekkaharjun (Tikkurilan) tornin purkaminen aloitettiin syksyllä 2022. Uusi vesitorni on rakennettu Malmimäelle, noin 150 metrin päähän vanhasta vesitornista. Jäljelle jääneistä vanhoista torneista kaksi on rakennettu 1960-luvulla (Kaivoksen ja Fazerilan vesitornit) ja kolme vuosina 1973–1975 (Hakunilan, Variston ja Matarin vesitornit).

Kaivoksen vesitorni on todettu inventoinnissa rakennusperintökohteeksi R2. Tämä tarkoittaa sitä, että rakennuksella on kulttuurihistoriallista merkitystä, joka tulee huomioida siihen kohdistuvissa korjaus- ja muutostoissa sekä asemakaavoituksessa. Muut Vantaan vesitornit todetaan arvoiltaan vaatimattomiksi, joskin Myyrmäen (Variston) vesitorniin liittyy maisemallista merkitystä maamerkinä sekä ainutlaatuihin rakennustekniseen innovaatioon liittyvää harvinaisuusarvoa. Vesisäiliöistä puolestaan merkittäväksi on luokiteltu Backaksen kartanomäen vanhempi vesisäiliö.

Tornin nykytilaa ei ole dokumentoitu kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta eikä siitä ole tehty rakennushistoriaselvitystä. Kaivoksen alueinventoinnissa (Stadionark / Kati

Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy, 2012) vesitornin todetaan kuuluvan arvokkaaseen 1960-luvun rakennuskokonaisuuteen, jossa se on tärkeä maamerkki ja pelkistetty, arkkitehtonisesti korkeatasoinen tekninen rakennus.

Vantaan kaupunginmuseo toteaa inventoinnissaan lisäksi, että rakennuksella on rakennustaiteellista arvoa ja siinä ilmenee alkuperäinen rakentamistapa, materiaali ja arkkitehtuuri. Alkuperäinen käyttö ei tosin enää jatku ja alkuperäistä arkkitehtuuria heikentää valkoinen, hehkulamppua muistuttava sääpallo. Rakennuksella on myös merkitystä historiallisen prosessin tai ilmiön todisteena sen liittyessä yhdyskuntarakentamiseen ja vesihuoltoon.

Purkumahdollisuutta koskevassa ennakkolausunnossaan 2019 kaupunginmuseo toteaa, että Kaivoksen vesitornin kulttuurihistorialliset arvot on huomioitava siihen kohdistuvissa korjaus- ja muutostöissä ja kohteen säilyminen on turvattava riittävillä suojelumääräyksillä mahdollisen asemakaavamuutoksen yhteydessä.

Ilmatieteen laitos on teettänyt rakenneteknisen tarkastuksen, jonka tarkoituksena oli arvioida vesitornin rakenteellinen soveltuvuus säätutkakäyttöön myös jatkossa (tarkastusmuistio Vahanen rakennusfysiikka Oy 3.10.2018). Sen mukaan vesitornin rakenteet soveltuvat hyvin säätutkakäyttöön. Lähitulevaisuudessa suositeltiin mm. vesikaton vedeneristystä ja pidemmällä tähtäimellä vesisäiliön julkisivuverhouksen korjaamista. Kun vesikattorakenteet pidetään kunnossa, voidaan tarkastuksen mukaan olettaa vesitornin betonirakenteiden kestävän säätutkakäytössä useita kymmeniä, jopa satoja vuosia. Tarkastus oli aistinvarainen vailla rakenneavauksia.

Tarkastusmuistion mukaan vesitorni on tyypiltään jalallinen. Runko on paikallavalettua teräsbetonia. Säiliötila on rakenteellisesti yksialtainen ja muodoltaan kartio. Vesikatto on myös kartion muotoinen ja ulospäin kallistettu. Vesikaton kantavana rakenteena on paikalla valetut säteittäiset teräsbetonipalkit ja niihin tukeutuva samaa valua oleva kattolaatta. Yläpohja on lämmöneristetty mineraalivillalla. Vesitornin vesikatto on ollut alun perin peltiverhottu, mutta sen päälle on 1992 tehty tasaus mineraalivillalla ja vedeneristys bitumikermillä. Säiliötilan julkisivu on lämmöneristetty ja verhottu maalatulla pellillä, joka on tuettu säteittäisin puusoiroin. Tornin jalkaa ei ole lämmöneristetty.

Vesitornien kehityksestä 1960-luvulla

Yksijalkaiset lieriövaritiset vesitornit, joissa vesisäiliö on usein kartion mallinen, yleistyivät 1960-luvulla. Muoto perustuu vesitekniisiin vaatimuksiin, rakenteelliseen selkeyteen ja pelkistettyyn estetiikkaan. Teknisenä päämääränä oli kohottaa syvyydeltään pieni, mutta tilavuudeltaan suuri vesimassa mahdollisimman ylös, jolloin verkoston painevaihtelut saatiin tasaantumaan. Yhden keskiövarren varassa oleva ympyräkartiiorakenne jakaa yläpuolisen kuormituksen tasaisesti perustuksiin. Ratkaisu onkin käytössä edelleen.

Osmo Leppämäen suunnittelema, 1959 valmistunut Helsingin Lauttasaaren vesitorni oli ensimmäinen merkittävän suuri kartiotorni Suomessa. Käytöstä poisjäänyt ja osin huonokuntoinen torni purettiin 2015 siitä huolimatta, että tornilla oli huomattavaa rakennushistoriallista, -teknistä ja kaupunkikuvallista arvoa. Yrityksistä huolimatta tornille ei löytynyt uutta käyttöä ja tahoja, joka olisi vastannut kunnostuksesta. Lauttasaari-seura teki vesitornista suojeluesityksen ja Museovirasto arvioi sen peräti valtakunnallisesti merkittäväksi mm. aikanaan edistyneen rakennustekniikan

vuoksi. ELY-keskus päätyi tilanteen kokonaisharkinnassa kuitenkin siihen, että suojelulle ei ollut arvoista huolimatta edellytyksiä.

1960- ja 1970-luvuilla Suomeen rakennettiin yhteensä yli kaksisataa ylävesisäiliötä. Kun niitä alettiin pitää ennen kaikkea tuotantorakennuksina, suunnittelijoiksi tuli arkkitehtien sijaan rakennusmestareita ja insinöörejä. Arkkitehdit suunnittelivat silti edelleen taloudellisesti suuria hankkeita sekä tilavuudeltaan kookkaita ja kaupunkikuvallisesti merkittäviä tornejia.

Arkkitehti Aarne Ehojoki 1913–1998

Professorin arvonimen 1978 saaneen Ehojen laaja tuotanto käsittää useita merkittäviä julkisia rakennuksia, asuntoalueita sekä liike- ja teollisuusrakennuksia. Hän työskenteli opiskelijana Aarne Ervin toimistossa ja siirtyi valmistuttuaan Turun apulaiskaupunginarkkitehdiksi 1947. Hän perusti 1954 toimiston arkkitehti Veijo Kahran kanssa, mutta johti jo 1956 lähtien omaa toimistoa.

Hänen merkittäviä töitään ovat mm. Suomen Pankin Setelipaino Vantaalla, Turun kauppakorkeakoulu, Turun yliopiston rakennus Fennicum, Finnairin entinen pääkonttori Helsingin Mannerheimintien, Suomen Pankin toimitilat Rovaniemellä, Mikkelissä ja Oulussa sekä useat Kansaneläkelaitoksen toimitilat. Osa toimeksiannoista perustui arkkitehtuurikilpailujen voittoon. Kaivokselan lisäksi hän suunnitteli urallaan myös lukuisia asuinalueita eri kaupunkeihin, mm. kotikaupunkiinsa Turkuun.

KAAVA- JA SUOJELUTILANNE

Kaivokselan vesitorni on osa maakunnallisesti arvokasta Kaivokselan 1960-luvun lähiötä. Voimassa olevien maakuntakaavojen yhdistelmässä alue on merkitty maakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi. Alkuvuodesta 2023 voimaan tullessa yleiskaava 2020:ssa alue on merkitty arvokkaaksi kulttuuriympäristöksi.

Voimassa olevassa asemakaavassa, joka on vahvistettu 1983, Kaivokselan vesitornin tontti on kunnallisteknisten rakennusten ja laitosten korttelialuetta (YT). Asemakaava koskee koko Kaivokselan asuinkerrostaloaluetta. Kaavassa ei ole osoitettu lainkaan suojelumerkintöjä, mutta esim. lamellitalojen rakennusalat ja pääosin myös rakennusoikeus vastaavat toteutunutta tilannetta.

Kaivokselan alueella on käynnissä kaavarunkotyö, jonka suunnittelualue käsittää aikanaan rakennuskaavassa suunnitellun ns. vanhan Kaivokselan aluerakennuskohteen. Kaavarunkotyössä etsitään täydennysrakentamisen mahdollisuuksia, mutta kulttuurihistorialliset arvot säilyttäen. Teemoja ovat mm. Kaivokselan kulttuurihistorialliset arvot sekä alueen rakennusperintö, kaupunkikuva ja asuminen. Hankkeesta on julkaistu 2.3.2021 päivätty osallistumis- ja arviointisuunnitelma.

Vantaan kaupunginmuseon tietojen mukaan Helsingin seudun ympäristöpalvelut-kuntayhtymä (HSY) ilmoitti tammikuussa 2023 hakevansa vesitornin purkulupaa Vantaan rakennusvalvonnasta. Tavoitteena olisi aloittaa purku 2024.

KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITYS

Kaivokselan vesitornilla on rakennusperintölain 8 §:n mukaista maakunnallista ja paikallista merkittävyyttä seuraavin perustein:

- Maakunnallista merkitystä vesitornilla on osana 1960-luvulla aluerakentamisen tuloksena syntynyttä Kaivokselan yhtenäistä kaupunkikuvaa. Alueen asemakaavalliset ja arkkitehtoniset tavoitteet ovat olleet huolella harkittuja. Kohta 3: edustavuus
- Paikallisesti Kaivokselan vesitorni on rakennushistoriallisilta, arkkitehtonisilta sekä kaupunkikuvaan liittyviltä arvoiltaan Vantaan merkittävin ja tyypiltään edustavin vesitorni, joka osaltaan kertoo vesihuollon teknisestä kehityksestä. Keskeisiltä piirteiltään hyvin säilyneen tornin on suunnitellut osaksi Kaivokselan asuinalueen arkkitehtonista kokonaisuutta tuotannoltaan tunnustettu arkkitehti Aarne Ehojoki. Kohdat 1, 3, 4 ja 5: harvinaisuus, edustavuus, alkuperäisyys ja historiallinen todistusvoimaisuus

Lisäksi vesitornilla on rakennusperintölain 3 §:n tarkoittamaa merkitystä erityisesti rakennushistorian ja -tekniikan sekä erityisten ympäristöarvojen kannalta.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Kaivokselan vesitornilla on edellä todettuun kulttuurihistorialliseen merkittävyyteen perustuvia suojelutavoitteita, jotka koskevat erityisesti tornin ulkoasua ja kaupunkikuvallista asemaa.

Museovirasto jättää ELY-keskuksen harkintaan, täyttääkö kohde rakennusperintölain 2 §:n edellytykset tullakseen suojelluksi rakennusperintölain nojalla.

Vesitornin suojelua olisi joka tapauksessa luontevaa selvittää käynnissä olevan Kaivokselan kaavarunkotyön yhteydessä etenkin, kun työn keskeisiä teemoja ovat alueen kulttuurihistorialliset arvot, rakennusperintö ja kaupunkikuva.

Osastonjohtaja

Ulla Salmela

Erikoisasiantuntija

Elisa El Harouny

Liitteet

Jakelu Uudenmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Tiedoksi Vantaan kaupunki/Vantaan kaupunginmuseo

Asiakirjan sähköinen allekirjoitus
Elektronisk underskrift av document
Electronic signature of a document

Asia / Sak / Case

MV/00130/2023

**VANTAA, Kaivokselan vesitorni, rakennussuojeluasia,
Kaivoksela-seura ry**

Asiakirja / Dokument / Document

MV/00130/2023-1

**VANTAA, Kaivokselan vesitorni, rakennussuojeluasia,
Kaivoksela-seura ry**